

УДК 81'373.237:355.343.18

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**Хорунжа Л.А., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1***Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

У статті розкрито суть і специфіку сучасної перекладацької діяльності. Висвітлено особливості професійної компетенції перекладача.

Ключові слова: переклад, перекладацька діяльність, мовленнєва компетентність, професійна компетентність, комунікативний, навчання.

В статье раскрыта суть и специфика современной переводческой деятельности. Освещены особенности профессиональной компетенции переводчика.

Ключевые слова: перевод, переводческая деятельность, языковая компетенция, профессиональная компетентность, коммуникативный, обучение.

Khorunzha L.A. SPECIFIC FEATURES OF PROFESSIONAL TRANSLATION PRACTICE

This article deals with the essence and specificity of translation practice. Special features of a translator's professional competence are highlighted by the author.

Key words: translation, translation practice, language competence, professional competence, communicative, teaching.

Постановка проблеми. Швидкий ріст комп'ютеризації та найновіших технологічних засобів змінили зміст сучасної професійної перекладацької діяльності. В умовах сьогодення необхідними стають такі професійні якості перекладача, як здатність працювати у стресових умовах, аналізувати, переформулювати, компресувати, редагувати текст, дотримуючись обмеженості часу, відчувати мову, характерну для засобів відеоінформації, швидко приймати рішення і брати на себе відповідальність за якість перекладів перед замовниками, телевізійними компаніями, розповсюджувачами відеофільмів, здатність працювати в команді, співпрацювати зі спеціалістами інших галузей і різним рівнем авторитарності, юридична грамотність.

Збільшення обсягу вимог до перекладу як професійної діяльності привело до зміни ринку перекладацьких послуг. Модифікуються традиційні уявлення про перекладацьку діяльність, ускладнюється професійна модель перекладача, з'являються нові перекладацькі спеціальності: переклад-супровід (гід-перекладач), переклад фільмів, відеоконференцій, перекладач-укладач технічної документації, субтитрів, перекладач реклами тощо.

Сучасне перекладознавство – результат міждисциплінарних досліджень, що використовують методи цілого ряду наук (літературознавства, когнітивної й експериментальної психології, нейрофізіології та етнографії). Воно сформувалось як самостійна наукова

дисципліна переважно у другій половині ХХ ст. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування, що викликало різке збільшення потреби в перекладах і перекладачах, стало потужним стимулом для росту теоретичних досліджень перекладацької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, які зробили значний внесок у розвиток сучасного перекладознавства, не вважають себе лінгвістами, а деякі з них особливо підкреслюють обмеженість і неправомірність лінгвістичного підходу до дослідження перекладацької діяльності. Зазначене пояснюється тим, що перекладознавство – це особлива наукова дисципліна, що має багато інтердисциплінарних аспектів. Сама по собі одна лінгвістика не може розкрити всю багатогранність цього складного виду діяльності.

Початок серйозному вивченню лінгвістичних аспектів перекладу поклали радянські мовознавці. У 1950 р. Я. Рецкер опублікував статтю, у якій висловив переконання, що вибір перекладачем того чи іншого варіанта перекладу часто аж ніяк не довільний, а закономірний, і визначається співвідношенням одиниць двох мов, що беруть участь у процесі перекладу. У наступні десятиліття до проблеми перекладацьких відповідностей зверталися багато авторів стосовно різних комбінацій мов. Багатий фактичний матеріал про типи і способи застосування відповідностей для англійської і російської мов міститься

у книзі Л. Бархударова «Мова і переклад». У 1953 р. вийшла книга А. Федорова «Введення в теорію перекладу», у якій уперше була проголошена необхідність і можливість створення лінгвістичної теорії перекладу.

За кордоном перша книга, цілком присвячена лінгвістичним аспектам перекладу, з'явилася в 1958 р. Її автори – Ж. Провині і Ж. Дарбельне – назвали свою роботу «Порівняльна лінгвістика французької й англійської мов». У книзі проводиться порівняльний аналіз цих мов з метою виявити одиниці, що могли б замінити одна одну під час перекладу, хоча при цьому не завжди вказується, чи перевірялися виділені відповідності шляхом зіставлення в реальних перекладах чи вони були обрані лише тому, що мають однакові значення в системах двох мов. Багатий фактичний матеріал, зібраний у книзі, показує великі перспективи розроблення приватних теорій перекладу, і за її зразком були написані аналогічні роботи з інших пар мов.

Сьогодні науково доведено, що переклад – це один із видів мовленнєвої діяльності людини і він, як будь-яка інша діяльність, має складну структуру (І. Зимня, Л. Латишев). Переклад характеризується цілеспрямованістю (мета, мотив), структурованістю (те, що у психології означено як операції та дії, у лінгводидактиці одержало назви «мовленнєві навички» та «мовленнєві вміння» відповідно), плановістю, умовами перебігу.

За останні роки з'явилося багато робіт, різноманітних теоретичних концепцій і методів дослідження перекладацької діяльності. Велике значення надається особливостям підготовки майбутніх фахівців, які здатні вирішувати сучасні проблеми комунікації, що досліджується такими вченими, як С. Архангельський, Н. Боритко, Н. Волкова, В. Кан-Калік, В. Комісаров, Л. Латишев, Н. Морзе, А. Семенов, І. Халєєва та ін.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити суть та визначити специфічні особливості професійної перекладацької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За Л. Виготським і О. Леонтьєвим, будь-яка діяльність впливає з потреби, проте сама по собі потреба не спроможна керувати діяльністю суб'єкта, поки не буде визначено предмет, оволодіння яким здатне її задовольнити. У класичній психології, як відомо, цей предмет визначають як предмет діяльності. Потреба, спрямована на певний предмет (опредмечена потреба), є мотивом, тобто інстинктивною (неусвідомленою) спонукою до

дії. Спонування ж до усвідомленої дії полягає у прагненні досягнути певної мети. Отже, мотив міститься у сфері бажань і потреб людини, мета надає змістовності діям. Мотив передує меті так само, як причина наслідкові. Саме це надає перекладацькій діяльності визначеності, спрямованості, визначає її специфіку.

Проблематика перекладацької діяльності може бути розглянута в історико-культурологічному, власне лінгвістичному, психолінгвістичному аспектах, оскільки «під час перекладу відбувається зіткнення не лише лексичних, граматичних систем, а й комунікативно-прагматичних, лінгвопоетичних, соціокультурних уявлень, менталітету мовців» [4, с. 61]. Діяльнісну природу перекладу підтверджує процес перемикання мислення з однієї мовної бази на іншу безвідносно до того, взаємодіють генетично споріднені чи неспоріднені мови.

Перекладацька діяльність у сучасному світі набуває дедалі більших масштабів і все більшої соціальної значимості. Професія перекладачів стала масовою, і в багатьох країнах створені спеціальні навчальні заклади, що готують професійних перекладачів. У цих навчальних закладах вміння професійно здійснювати перекладацьку діяльність є кінцевою метою навчання. Для того, щоб добре перекладати, необхідно знати закони перекладу, зумовлені його складною й суперечливою природою, чітко представляти вимоги, що пред'являються суспільством до перекладу та перекладача. Професія сучасного перекладача є багатогранною, вимагає високої освіченості та глибоких знань певної галузі, а також широкої ерудиції.

Як будь-яка діяльність, переклад вимагає для своєї реалізації певних знань, умінь (свідомого виконання певних дій) та навичок (напівавтоматичного та автоматичного виконання певних дій), які необхідно набути у процесі навчання.

Зміст будь-якої навчальної дисципліни визначається особливостями досліджуваного предмета і кінцевою метою навчання. Сутність перекладацької діяльності вивчає, оцінює й описує теорія перекладу, положення якої лежать в основі програми підготовки майбутніх перекладачів. Однак основне завдання курсу перекладу полягає не в повідомленні студентам деякої сукупності знань, а в підготовці їх як висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати переклади на професійному рівні. Тому значна частина курсу присвячується розвитку професійних

перекладацьких умінь і навичок, оволодінню елементами перекладацької стратегії і техніки, накопиченню досвіду перекладу текстів різного ступеня складності. Зміст навчання перекладу визначається тими знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для створення у студентів професійної компетенції перекладача. Між ними існує тісний зв'язок, і багато умінь можуть формуватися лише на основі відповідних знань.

Організація і методи навчання перекладу зумовлюються прийняттям низки вихідних постулатів. Переклад розглядається як складний і багатогранний вид розумової діяльності, яка може переслідувати різні цілі, здійснюватися у різних умовах, різними способами і під впливом багатьох факторів.

Навчання перекладу має не тільки суто прикладне значення – створення у студентів необхідної перекладацької компетенції, – воно виконує також важливі загальнолінгвістичні та загальноосвітні функції. Заняття перекладом спонукають студентів звертати увагу на найтонші нюанси семантики та конотативні аспекти мовних одиниць, розкривають своєрідність системної організації та функціонування мов, особливості «картини світу», створені кожною мовою, загальне та особливе в культурі й мисленні представників різних мовних колективів.

У процесі навчання перекладу повинні вивчатися не способи перекладу використаного навчального матеріалу (тексту, вислови, слова), а методи вирішення типових перекладацьких завдань і стратегія пошуку індивідуальних творчих рішень. У цьому сенсі навчання перекладу передбачає вміння виділяти в навчальному матеріалі типові перекладацькі завдання і формулювати загальні принципи та конкретні прийоми їх вирішення. У різних видах перекладу можуть застосовуватися як загальні принципи та прийоми, так і специфічні методи для кожного виду. Характер міжмовної комунікації зумовлює принципову множинність варіантів перекладу одних і тих самих відрізків оригіналу. У зв'язку із цим у процесі навчання перед студентами не ставиться завдання створити єдино правильний (оптимальний) переклад передбачуваного тексту. Разом із тим процес навчання включає критичну оцінку навчальних перекладів і відхилення неприйнятних варіантів.

Завдання навчання перекладу полягає не в засвоєнні якихось норм, правил або рецептів, які перекладач міг би автоматично

застосовувати у всіх випадках, а в оволодінні принципами, методами і прийомами перекладу і вмінням їх вибирати і застосовувати по-різному в конкретних умовах, до різних текстів і для різних цілей. Конкретні завдання, які вирішуються перекладачем у процесі перекладу, можуть бути типовими, що дозволяють застосовувати відомий прийом або спосіб рішення, та індивідуальними, які вимагають нового рішення на основі загальних принципів перекладацької стратегії і врахування особливостей контексту й ситуації. Пошук рішення включає і висновки про можливість використання відомого прийому або способу, про необхідність його модифікації або відмови від типового на користь унікального, оказіонального.

Свою діяльністю перекладач задовольняє суспільну потребу. Переклад – це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням більш-менш незмінним змісту. Перекладу треба навчати як особливій дисципліні, але оволодіння вмінням перекладати не є прерогативою особливо обдарованих людей. Це положення сьогодні є загальноновизнаним, і в усіх навчальних закладах, які готують перекладачів, студентам пропонуються заняття з теорії та практики перекладу. В основі методики навчання перекладу лежить переконання в тому, що здатністю перекладати людина володіє генетично, як і здатністю опановувати мови. Хоча кожна окрема людина володіє цією здатністю не однаковою мірою, вона може бути розвинена й доведена до професійного рівня.

Перекладацька діяльність може здійснюватися перекладачем свідомо (у результаті аналізу та обґрунтованих висновків) або інтуїтивно. Співвідношення свідомого та інтуїтивного різне в різних перекладачів, під час перекладу різних текстів і в різних умовах. Здатність здійснювати свідомі та інтуїтивні перекладацькі дії (перекладацька компетенція) може розвиватися у процесі навчання і практичної роботи.

Створення перекладацької компетенції сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх перекладачів: формує в них уважність і почуття відповідальності, вміння користуватися довідниками та додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення, виявляти й зіставляти численні лінгвістичні та екстралінгвістичні дані.

У процесі лінгвістичної підготовки перекладача професійно значимими стають такі компетенції:

1. Семантична – здатність мобілізувати ресурси (системні знання, вміння, особистісні якості), необхідні для вилучення і передачі змісту.

2. Інтерпретаційна – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для визначення контекстуального значення мовленнєвих засобів та їх трансформації.

3. Текстова – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для текстової діяльності: відтворювати текст, а також розрізняти тип, жанр і стиль тексту.

Мовна компетенція перекладача включає всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, та має ряд специфічних особливостей. Успішний обмін мовними творами у процесі комунікації передбачає наявність у комунікантів текстотвірної компетенції, вміння створювати тексти різного типу згідно із прийнятими у певному мовному колективі правилами й стереотипами. Комунікативна компетенція перекладача включає вміння проєкувати на висловлювання в тексті оригіналу інференційні можливості рецепторів перекладу.

Професійна компетенція перекладача включає й деякі особистісні характеристики, без яких він не зможе успішно виконувати свої професійні функції. Професійна компетенція перекладача включає технічну компетенцію – специфічні знання, вміння та навички, необхідні для виконання цього виду діяльності.

Професійна перекладацька діяльність передбачає високу культуру, широку енциклопедичну ерудицію, комунікабельність, такт, постійне поповнення знань, розмаїття інтересів. Усі ці якості проявляються у двох мовах і двох культурах.

Загальновідомо, що переклад може здійснюватися в усній або письмовій формі. На відміну від письмового посередництва, де зазвичай є достатньо часу, аби користуватися довідковими матеріалами для вирішення перекладацьких проблем, у разі здійснення усного перекладу така можливість відсутня. Тлумач має прийняти рішення самостійно і миттєво, а якість усного перекладу залежить від обсягу словникового запасу перекладача та його фонових знань, рівня сформованості навичок і вмінь усного перекладу, зокрема володіння широким спектром перекладацьких прийомів на різних рівнях мовної системи, задовільної дикції, високого темпу мовлення та психологічної стійкості. Таким чином, усний переклад є надзвичайно складною діяльністю, яка потребує координації низки механізмів в умовах суттєвих обмежень у часі.

Різнобічність перекладацької діяльності пов'язана не тільки з багатьма видами перекладу. Переклад може виконуватися в різних непередбачених умовах, для різних цілей, у більш-менш жорстких часових рамках, для різних замовників. Текст перекладу може призначатися для загального ознайомлення з оригіналом, для отримання будь-якої інформації чи для публікації як повноцінна заміна оригіналу. В усіх цих випадках до перекладу ставляться різні вимоги, і перекладач має бути підготовлений для роботи в різноманітних умовах. Також треба зазначити, що перекладачеві можуть бути доручені різні види «навколоперекладацької» діяльності: ведення переговорів, ділове листування, прийом і супроводження делегацій, складання оглядів, протоколів бесід та іншої документації, мовні та країнознавчі консультації та ін.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, професійна перекладацька діяльність передбачає наявність у спеціаліста цієї сфери всебічних когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, необхідних психологічних якостей і літературних здібностей. Усі ці риси повинні розвиватися і заохочуватися під час навчання перекладу. Своєю діяльністю перекладач задовольняє суспільну потребу. Переклад – це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням більш-менш незмінним змісту. Перекладу треба навчати як особливий дисципліні, але оволодіння умінням перекладати не є прерогативою обдарованих людей. В основі методики навчання перекладу лежить переконання в тому, що здатністю перекладати людина володіє генетично, як і здатністю опановувати мови. Хоча кожна окрема людина володіє цією здатністю не однаковою мірою, вона може бути розвита й доведена до професійного рівня. Перспективи подальших наукових пошуків мають бути спрямовані на розроблення й обґрунтування етапів формування професійної компетенції майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горіна Ж. Спокуса «гіпнотичної» близькості споріднених мов / Ж. Горіна // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 8 «Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)». – 2009. – Вип. 3. – С. 44–50.
2. Зимняя И. Лингвопсихология речевой деятельности / И. Зимняя. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 2001. – 432 с.
3. Леонтьев А. Общее понятие о деятельности / А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М. : Политиздат, 1974. – С. 5–21.
4. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.